

Nedokončený Jaspersův projekt [1986]

Filosofie si chce sama rozumět; a nemůže si rozumět, aniž by se vztahovala k velkým filosofům minulosti, k celým dosavadním filosofickým dějinám. Ale dějiny filosofie nejsou úkolem pro pouhého historika a zároveň filosofa; dějiny filosofie musí být koncipovány filosoficky. Je možný nějaký směrodatný způsob, jak filosoficky vyložit dějiny filosofie? Je možná nějaká filosofie dějin filosofie jako jistá kongruentní disciplína?

Jeden z největších myslitelů tohoto století se o to pokoušel. Dokud byl živ, čerpali filosofové své informace o tom, jak Jaspers chápal dějiny filosofie jako filosofickou úlohu, především z jeho prvního svazku „velkých filosofů“. Proti naprosté většině učebnic, jež se drží chronologie, roztrídil velké filosofy do skupin, které podle určitých (Jaspersových) kritérií k sobě náleží. Jsou to jakási hnízda, z nichž se pak rozlétají myšlenky i myslitelé dál, jakási ohniska, z nichž vyzářuje světlo do dalších dob, v nichž postupně slábne, až najde někoho, kdo bude umět je znovu soustředit do nového či obnoveného ohniska. Některá ohniska k sobě patří, jiná jsou si vzdálená. Proto je na místě spíše typologie myslitelů než nějaký pokus o genealogii. Pro takové velké filosofy, kteří nějak patří k sobě, zvolil v prvním svazku uvedeného díla takové názvy jako „směrodatní lidé“ nebo „dále pokračující zakladatelé filosofování“ nebo „od základu (či spíše ‚ze základu‘) myslící metafyzikové“. (Kniha vyšla ve třetím vydání před 5 lety.)

Za Jaspersova života víc nevyšlo, ale v rukopisech toho bylo připraveno velice mnoho. Vydalo to na dva neméně silné svazky *Die großen Philosophen – Nachlaß 1/2* (Piper Verlag, München – Zürich 1981. XXXVIII + 679 a XI + 560 stran). Tento obrovský materiál se tedy dostal do rukou filosofické veřejnosti až 24 roky po vyjití prvního svazku. Tematicky se obsah prvního svazku a obou svazků *Nachlaßu* poněkud kříží (zčásti jsou totiž vydávány i pracovní texty, kterých nebylo užito v prvním svazku); to je vyváženo výhodou, že trochu vidíme do myslitelské a spisovatelské Jaspersovy dílny. Zčásti jde o celé výklady, zčásti o pouhé fragmenty. Zase není zachovávána chronologie, ale texty jsou seřazeny převážně ve shodě s Jaspersovými (písemně zachovanými) rozvrhy. Někdy ovšem dochází k překřížení nebo vzájemnému prostupování okruhů; vydavatel neměl asi jinou možnost než zachovat Jaspersovy rozvrhy i tam, kde jeden a týž myslitel je zařazen na různá místa.

V prvním svazku zůstávají pohromadě presokratici: Xenofanés, Empedoklés, Anaxagorás, Démokritos; potom jsou zařazení Epikúros a Lukrecius, několik odstavců o Poseidoniovi a konečně Bruno, to všem pod hlavičkou „Weltfromme Anschauungen“. Pak přicházejí „Die gnostischen Wahrträumer“: Órigenés, Jakob Böhme; posléze „Konstruktive Köpfe“: Hobbes a Leibniz, a „Bohrende Negative“: Descartes; „Die großen Erwecker“: Pascal, Lessing, Kierkegaard, Nietzsche. A všichni dosud jmenovaní pod celkovým záhlavím „Entwerfende Metaphysiker“. Potom přicházejí „Die Gebäude der schöpferischen Ordner“ jako velké záhlaví. Tam náleží Aristotelés, Tomáš a Hegel. To bylo dohromady míněno pro II. svazek *Velkých filosofů*. Pro III. svazek byli připravováni „Philosophen in der Dichtung“: Dante, Shakespeare; dále filosofové ve výzkumu: Einstein, Max Weber; filosofové v politickém myšlení a politické kritice jakožto základu nekritické utopie: Marx; a konečně filosofové ve vůli k osvětě a v literární kritice: Voltaire, Cicero (zařazen byl i Erasmus, ale text nebyl napsán).

Druhý svazek „*Nachlaßu*“ obsahuje menší fragmenty a poznámky a potom tzv. „inventář“, podávající přehled celého materiálu z pozůstalosti. Struktura druhého svazku zůstává

v zásadě zachována, ale objevují se nová jména. Už v „konstruktivních hlavách“ přibývá Fichte, převážně však nacházíme nové myslitele v pozůstalosti k plánovanému III. svazku. Mezi filosofy v básnictví se objevuje Goethe, Hölderlin, Dostojevskij, dokonce Racine, Saint-Exupéry a Eliot; mezi „vědce“ přibývá Jacob Burckhardt; k politickým myslitelům je nově zařazen Machiavelli, Thomas Morus, Locke a Tocqueville. A dále jsou připraveny a částečně zaplněny nové oddíly: kritikové, filosofové v životní moudrosti, filosofové v praxi, v teologii a v učení filosofie. Inventář je pak seřazen podle řazení publikovaných textů. Oba svazky „Nachlaßu“ k *Velkým filosofům* připravil do tisku oddaný žák a asistent Jaspersův, Dr. Hans Saner.

Velkým překvapením je však menší knížka Jaspersova, rovněž vydaná z pozůstalosti, která zřetelně ukazuje, že pro Jasperse byl onen způsob výkladu dějin filosofie na jednotlivých, k sobě podle příslušnosti zařazených myslitelských osobnostech jenom jednou z více možností. O rok později (1982) u téhož nakladatele vydaná knížka *Weltgeschichte der Philosophie – Einleitung* je ovšem také torzem, totiž jen předmluvou k plánovanému dílu. Přesto je její význam nemalý: Jaspers tu rozvíjí alespoň v projektu myšlenku dějin filosofie vypisovaných vždy znovu a z jiného aspektu. Text je starší než text *Velkých filosofů* a představuje plán, který se Jaspersovi podařilo uskutečnit jen z menší části. Světové dějiny filosofie měly být napsány na třikrát, jednou jako dějiny „forem myšlení“, pak jako dějiny „filosofických obsahů“ a posléze jako dějiny „filosofických osobností“. Dějiny forem myšlení měly mít čtyři oddíly, totiž dějiny kategorií, metod, stavění otázek a systematiky; světové dějiny filosofických obsahů tři oddíly, totiž dějiny světoobrazů, dějiny sebereflexe a dějiny symboliky; a konečně poslední světové dějiny osobností byly rozvrženy zhruba tak, jak potom Jaspers mohl sám realizovat ve *Velkých filosofech* a ve svrchu referovaném Nachlaßu k *Velkým filosofům*.

Ovšemže je možno litovat, že Jaspersovi nebylo dopřáno projekt uskutečnit. Ale svým způsobem to musí imponovat: rozvrh se stává výzvou a závazkem zejména pro Jaspersovy žáky a následovníky. Přesah filosofických rozvrhů a filosofické strategie do budoucnosti také náleží k světovým dějinám filosofie; a Jaspers je i tu pozoruhodným učitelem. – V předmluvě, která takto z pozůstalosti samostatně vyšla, najdeme tematické oddíly jako „Co jsou dějiny?“, „Co jsou dějiny filosofie?“, „Co znamená minulost a budoucnost, počátek a konec?“, „Sounáležitost dějin a vědění o dějinách“, „Sebevědomí dějin filosofie“, „Pojetí dějin filosofie“, „Dějinně filosofický výzkum“, „Výklad dějin filosofie“ a „Studium dějin filosofie“. Knižka má VI + 192 strany a připravil ji do tisku rovněž Hans Saner.

Lev Tvrдый